

УЧИТЕЛСКИЯТ ИНСТИТУТ В БУРГАС – ДЪЛГОГОДИШНА ПОЛЗОТВОРНА ТРАДИЦИЯ

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас

Резюме. Появата на Учителския институт в Бургас през 1943 година като първо учебно заведение, даващо образование над средното, е закономерна и решаваща за перспективите и бъдещите просветни тенденции в учебното дело в регионален мащаб. В своето 57-годишно съществуване Учителският институт „Христо Ботев“ се превръща в база за подготовка, квалификация и преквалификация на учители, в културно и просветно средище. Историята му е проследена с помощта на архивни източници, обнародвани спомени и лични документи, влезли за пръв път в научно обращение. Приложени са историко-педагогически подход, културно-историческа ретроспекция, историко-съпоставителен анализ. Събраната фактология и нейната научна интерпретация водят до извода, че в хронологичен план Учителският институт е първата стъпка към превръщането на Бургас в университетски град. Налага се убеждението, че с неговото създаване се поставя началото на една традиция, която днес позволява да говорим за Бургас като своеобразен център за подготовка на педагогически кадри в Югоизточна България.

Ключови думи: Бургас; учителски институт; педагогически традиции

През първите десетилетия на миналия век Бургас се превръща в проспериращ в икономическо отношение град, но образователното дело все още изостава и той трябва да догонва градове със значително по-малобройно население. Започва усилен строеж на основни училища. Привличат се педагогически кадри от различни региони на страната. Освен български училища функционират: гръцко – до 1906 година, френско, немско, италианско и руско. Обръща се внимание и на професионалното образование – през 1905 г. е разкрита Бургаската търговска гимназия, а през 1925 – Държавното механотехническо училище. През 1921 г., с подкрепата на различни културни институции, е създадено Музикалното училище.

Нуждата от квалифицирани педагогически кадри, задължителното образование до 14-годишна възраст и нарасналият брой на класовете в петте гимназии в града в началото на 40-те години на миналия век диктуват появата

на учебно заведение с надграждащ характер –институт за учители от прогимназията.

Началото

Със заповед № 3575 от 2 август 1943 г. в Бургас е открит институт за прогимназиални учители. След Пловдив, Шумен и Дупница, това е четвъртият институт в страната. За негов директор е назначен Тома Константинов. Преподавателският състав включва: Петър Иванов (литература), Иванка Сейрекова (география), Христина Задгорска (история), Петър Пампоров (педагогика). Петър Иванов преподава в Немската, Иванка Сейрекова – в Мъжката, Христина Задгорска-Боновска – в Девическата гимназия в града, а Петър Пампоров идва от Учителския институт в Стара Загора. Лектори в учебното заведение са: Татяна Липчинска (френски език), Елица Якимова (немски език), Владимир Ососков (физика), Крум Мумджиев (пеене), Павел Вълков (рисуване), Елена Шейретова (математика), Сия Котова (телесно възпитание), свещеник Димитър Попниколов (вероучение), Крум Кошаревски (ръчна работа), Вяра Фесчиева (ръкоделие и домакинство)¹.

На 25 септември 1943 г. комисията по провеждане на състезателните изпити в Бургаския институт за прогимназиални учители, одобрена от МНП с писмо №15077 от 18.08.1943 г., под председателството на директора Тома Константинов, определя следния ред на явяване на изпити:

- 27.09. – писмен изпит по български език;
- 28.09. – устен изпит за преценка на интелигентността и културно-обществените интереси;
- 29.09. – проверка на художествената сръчност;
- 30.09. – проверка на музикалните способности.

В комисията са включени преподаватели от Мъжката – З. Гюлмезова, Н.Кантарджиев, Кр. Мумджиев, Т. п. Илиев, П. Задгорски, П. Вълков, д-р Г. Попкиров, и Девическата гимназия – Вл. Ососков, Хр. Задгорска-Боновска, С. Котова, Д. Цонев, З. Здравева, както и други компетентни лица².

Темата по български език е „Смъртта на Царя-обединител и народът“. През октомври са проведени допълнителни изпити, в резултат на което в първи курс са записани 75 курсистки и 11 курсисти. Предвидено е обучението да се извършва в две направления – историко-филологическо и физико-математическо.

Учебните занятия започват на 4 октомври 1943 г. в сградата на у-ще „Св.св. Кирил и Методий“, което по това време е средищна прогимназия. Откриването на института се извършва тържествено – „в присъствието на голям брой учители, представители на много учредения, както и такива на гражданската и военна власти“³. Молебният е предшестван от помен за починалия монарх, след което курсистите полагат клетва за вяръност пред малолетния му наследник. Директорът произнася встъпително слово за ролята на учителя в миналото и в настоящето.

Занятията се водят редовно до края на календарната 1943 година. Проведени

са две екскурзии с учебна цел – до захарната фабрика в Камено и до мина „Черно море“. На студентския празник е организирана забава в салона на Мъжката гимназия. При посещения на театрални постановки и кинопрожекции студентите ползват намаления.

През второто полугодие занятията са прекратени; проваля се и предвидената педагогическа практика. Обществено-политическите събития се отразяват неблагоприятно върху учебната работа – голяма част от лекционния материал остава невзет⁴.

В края на учебната година остават 83 курсисти. От тях на изпит се явяват 74, а другите го отлагат поради болест и уважителни причини. Датите за полагање на годишните изпити в двата отдела са в периода 1 – 15 май 1944 г. С протокол №20/29.04.1944 г. в изпитните комисии са включени:

- педагогика – П. Пампоров, Хр. Задгорска, Т. Константинов;
- история и френски език – П. Пампоров, Хр. Задгорска, Т. Липчинска;
- вероучение – П. Пампоров, Хр. Задгорска, свещ. Д. Попниколов;
- български език, немски език, география – П. Иванов, Ив. Сейрекова, Ел. Якимова;
- химия, естествена история, ръкоделие – Т. Константинов, В. Христова, В. Фесчиева;
- физика, математика, хигиена – Вл. Ососков, Ел. Шейретова, д-р Г. Попкиров;
- пеене, рисуване, телесно възпитание – Кр. Мумджиєв, П. Вълков, С. Котова.

Учебната година завършват с отличен успех 13 курсисти, с много добър – 47, с добър – 13. Поправителен изпит полага една курсистка, и то само по един предмет⁵.

Справките в летописните книги на местните гимназии и професионални училища показват, че Елена Шейретова е преподавателка в Девическата гимназия от учебната 1932/1933 година, Владимир Ососков – от учебната 1935/1936 г., Сия Котова – от учебната 1939/1940 г., Христина Задгорска-Боновска – от учебната 1942/1943 г.; Татяна Липчинска преподава паралелно френски език в Мъжката и Девическата гимназия през 1940/41 г., но се води на щат в Девическата. Иванка Сейрекова е преподавател по география в Мъжката гимназия от учебната 1937/38 година. Вяра Фесчиева е директор на Девическото стопанско училище в Бургас.

През август 1944 година Учителският институт пуска обяви в бургаските вестници за набиране на курсисти за новата учебна година на възраст до 25 години, завършили средното си образование с добър успех и примерно поведение. В обявата се посочва, че началото на учебните занятия е на 20 септември.

Учебната 1944/1945 година започва със следния състав на педагогическата колегия: директор – Т. Константинов, преподаватели – П. Иванов, П. Пампоров, Хр. Задгорска, Ив. Сейрекова, П. Вълков, Кр. Мумджиєв⁶. Заедно със своите кур-

систите те ще работят в изпълнена с обществени превратности социална среда, ще служат за пример на поколения бъдещи педагози със своята всеотдайност и любов към учителската професия.

Етапи на развитие

В развитието на първата институция в морския град, която дава по-високо образование от средното, се открояват три етапа.

– Институт за прогимназиална учители – от 1943 до 1960 година; на 29 декември 1948 година е взето решение да носи името на Христо Ботев; от същата година официално е със статут на полувисше учебно заведение; от 1954 година стартира задочно обучение.

– Институт за детски и начални учители – от 1960 до 1966 година – паралелно подготвя и педагогически кадри за прогимназията.

– Полувисш педагогически институт – от 1966 до 1999/2000 г. От 1983 г. Институтът е база за провеждане на държавната практика на студенти от СУ „Св. Климент Охридски“. Шест години по късно – през 1989 година – той е интегриран с най-голямото висше училище в страната по силата на ПМС №52 от 9 ноември същата година. Обявяват се конкурси за докторанти, уеднаквяват се учебни планове и програми.

През 1991 година учебното заведение е интегрирано с ПУ „Паисий Хилендарски“ и в него се извършва изнесено обучение на студенти от специалностите „Предучилищна педагогика“ и „Начална училищна педагогика“.

През 1997 година Учителският институт се превръща в Педагогически факултет на ВХТИ „Проф. д-р Асен Златаров“ (декани са Тодор Хаджипетров, Детелин Костадинов, Петко Буюклиев), а впоследствие става част от Факултета по обществени науки към Университета „Проф. д-р Асен Златаров“.

Лидери и изявени преподаватели

Директори на Учителския институт през различните етапи на неговото развитие и трансформации са: Тома Константинов (1943 – 1944), Тодор Пенев и Люба Бояджиева (1944 – 1945), Йордан Марков (1945 – 1947), Боян Ризов (1947), Борис Големанов (1947 – 1952), Недялка Касабова (1952 – 1953), Иванка Сейрекова-Велчева (1953 – 1961), Атанас Козаров (1961 – 1967), Цветан Асенов (1968 – 1990), Тодор Хаджипетров (1990 – 1997).

Единственият директор, назначен царски указ, е Тома Константинов (1884–?). Пълното му име е Тома Константинов Митрушев. Роден е в с. Крушово, Битолска област. Той завършва Битолската българска класическа гимназия и химия в Софийския университет. Работи като учител в Скопското педагогическо училище, в Хасковската девическа гимназия и в Бургас. В летописната книга на Учителския институт сам посочва, че има 23 години педагогически стаж в морския град, като от 1940 до 1943 г. е директор на мъжката гимназия. След пенси-

онирането си продължава да работи като базов учител и подкрепя усилията на по-младите си колеги от Института. През 1963 г. е удостоен с орден „Кирил и Методий“ за дългогодишната си педагогическа дейност.

Най-дългогодишен директор е доцент Цветан Асенов (1930-2010), който повече от двадесет години оглавява образователната институция. Той е учен със съществен принос в развитието на отечествената педагогика и психология, емблематична фигура в развитието на просветното дело в град Бургас през втората половина на миналия век. Автор е на 10 самостоятелни издания и учебници, на студии в специализирания педагогически печат, на статии в сборници от национални и международни конференции. Основните тематични направления в научната и публикационната му дейност са: проблемите на предучилищното възпитание, началното училищно обучение, психологията на детската възраст, подготовката и квалификацията на учители; история на педагогиката и сравнителното образование, психологията на музикалното творчество⁷.

Със своето 57-годишно съществуване учебното заведение оставя ярка диря в живота на морския град. То съсредоточава художествения и интелектуалния потенциал на региона. Сред преподавателите му откриваме знакови имена на националната култура.

Павел Вълков (1908 – 1956) е роден в Бургас. Завършва Художествената академия в София през 1936 г. Учителства в Силистра и в Бургас, където през 1937 г. излага за първи път картините си. За тази изложба Стефан Максимов – един от най-видните дейци на културата в Бургас, пише: „... Вълков, със своята огромна, упорита, с чудно дисциплинирана воля на поет ни излага своите цветни офорти, които го определят като художник – надарен, силен и надежден. Чрез една сложна техника вие виждате как той е преолицетворил морски пейзажи, лица, построения – и то с такава свежест, нежни багри, тънък прилив на цветове, движение и такава естественост! Той е работил с вдъхновението на поет“. Бургас вдъхновява художника за живописни сюжети като „Под стария пристан“ (1936), „Червената гемия“ (1936), „Ветеран“ (1939), „Старият кей“ (1940), „При Атлиман“ (1940), „Из Бургаското пристанище“ (1945) и други. От 1953 година той е доцент във Висшия институт за изобразително изкуство „Николай Павлович“ – София.

Сред преподавателите се срещат и други имена на деятели на културата от национален и международен мащаб:

– Петко Задгорски (1902 – 1974) – стенописец, скулптор, художник; днес Художествената галерия в Бургас носи неговото име;

– Георги Баев (1924 – 2007) – живописец, лауреат на Хердеровата награда на Виенския университет;

– Панайот Димитров (р. 1934) – скулптор, член на Римската академия за модерно изкуство;

– Крум Кошаревски (1909 – 1991) – талантлив художник иконописец, дърворезбар, специализирал в Дрезден;

– Борис Ибришимов (1907 – 1996) – композитор, автор на хорова музика.

Сред преподавателите има общественици и дейци на просветата, известни с нравствено-религиозните си възгледи. Сред тях се открояват Петър Пампоров и Димитър Попниколов.

Петър Пампоров (1894 – 1983) е по-известен с убежденията си на дъновист и разпространител на идеите на своя духовен учител в Западна Европа, като един от малцината българи, взели участие в международната пацифистка анкета на Еужен Релжис през 1932 г. Той идва на работа в Бургас от Учителския институт в Стара Загора. В българския книгопис се откриват неговата студия „Целта на образоването според философията на Спиноза“ (1932) и превода от полски на книгата „Отче наш“ на А. Д. Чешковски (1938)⁸. Работи като преподавател в Института от 1943 до 1948 година.

Димитър Попниколов (1884 – 1962) е брат на писателя Константин Петканов. Той учи прогимназия в родния Лозенград и завършва Духовна семинария. Повече от 18 години учителства из Малкотърновския край. През 1924 година е ръкоположен за свещеник. Създава поетично творчество, оценено високо от издателя на религиозна литература Станчо Визирев, който нарежда поемите му сред най-значимите постижения на църковната поезия у нас. Автор е на поетичните книги „В предверието на храма“ и „Цветослов“, на две оперни либрета, пише и проза. Активно участва в дейността на Тракийското дружество в града.

Интерес представлява и присъствието на преподаватели от чужда националност.

Олга Липчинска (1894 – 1965), родена в Лодз, е завършила девически институт във Варшава през 1911 г. За да издържа семейството си, работи като учителка в Попово – 1922 – 1925, в Руската гимназия в Шумен – 1925 – 1934, и накрая – в Бургас. Тук е гимназиален учител и преподавател в Учителския институт по руски език. През 1955 г. заедно с дъщеря си се преселва в СССР. Починала е на 11.02.1965 г. във Волгоград⁹.

Татяна Липчинска (1913 – 1983) е родена в Лодз. Учи в Руската гимназия в Шумен, която завършва с отличен успех през 1932 г. Следва в Сорбоната френски език и литература, като паралелно изучава английски език в Кеймбридж през 1938 – 1939 г. Избухването на Втората световна война налага завръщането ѝ в България и тя се установява в Бургас. Работи като учител по френски език в Мъжката и Девическата гимназия, а след откриването на Учителския институт в града става преподавател по френски на курсистите от първите випуски. Името ѝ се среща сред лекторите на педагогическите съвещания, провеждани в учебното заведение в началото на 50-те години. Тя запознава колегите си и учителите от региона с планирането на учебната и извънучебната дейност, с начина за отчитане на планираните резултати. Става завуч – завеждащ учебната дейност, на Учителския институт през периода 1953 – 1955, но го напуска, за да придружи майка си в пътуването ѝ до СССР¹⁰.

Връща се след смъртта ѝ отново в Бургас, където преподава английски език в двете езикови гимназии в града – Немската (1967 – 1971) и Английската (1971 – 1975). Нейни бивши ученици я наричат „духовен аристократ“ и споделят за голямата ѝ любов към България и всичко българско, за перфекционизма ѝ като преподавател. Сестра е на проф. Александър Липчински – първият професор във ВХТИ – Бургас.

Владимир Ососков (1891 – 1947) е роден в гр. Ахтирка, Русия. Следва юридически науки в Университета в Харков. Воюва на фронта по време на Първата световна война. Емигрира и пристига с България с Нансенов паспорт. Придобива българско гражданство и завършва физика в Софийския университет (1932). Преподава руски език и физика в Бургаската девическа гимназия в Бургас от 1935 г. Съпругата му Иринка Николова Няголова (Ососкова) е прогимназиална учителка¹¹.

В Учителския институт „Христо Ботев“ са получили научната и образователна степен „доктор“ 10 души – Тодорка Игнатова, Мария Ганева, Елена Георгиева, Евелина Динева, Георги Георгиев, Сийка Христова, Цонка Люцканова, Галя Христозова, Радка Джендова, Детелин Костадинов. Доцентите са 6 – Цветан Асенов, Тодорка Игнатова, Мария Ганева, Елена Георгиева, Евелина Динева, Галя Христозова; професор е един – Петко Буюклиев.

Учителският институт в Бургас е ковачница на кадри за редица висши учебни заведения в страната. Сред имената на преподавателите, започнали творческия си път в учебното заведение, са: проф. д.ф.н. Йордан Зарчев, проф. д.ф.н. Иван Куцаров, проф. д.п.н. Емилия Рангелова, проф. д.м.н. Никола Кулев, проф. Стоян Кралев, проф. Никола Георгиев, проф. Велин Боев, проф. д.п.н. Галя Христозова, проф. д-р Евелина Динева, проф. д.п.н. Маргарита Терзиева, проф. д-р Румяна Папанчева и редица други.

Отчасти игнорирана, но не по-малко значима е практическо-приложната дейност на част от преподавателския колектив, която е от полза за студентите и същевременно води до повишаване авторитета на учебното заведение:

– Цветан Асенов, Мария Ганева, Тодорка Игнатова, Петко Сиреков, Мариана и Евелина Игнатови, Елена Георгиева, Ирина Георгиева, Райко Берберов са автори на учебници и учебни пособия за студентите от полувисшите учителски институти;

– Петко Сиреков е съавтор на изпитващо-обучаващото устройство „Екза“ в четири варианта, демонстрирано с успех на национална конференция на учителските институти в Шумен;

– Боньо Пенев организира триста студенти в проучването на фонетични, лексикални и стилистични особености на езика в Малкотърновския край;

– Иван Щилиянов обучава студенти по метода на Трендафил Миланов – баща на прочутата цигуларка Стойка Миланова; основен принцип на работа в тази система за музикално възпитание е въвеждането на децата в музиката и работа с

музикален инструмент с предварително научени по слух песни, които те търсят на пианото и след това транспонират;

– Райко Берберов и Иван Мавров организират полуинтернатно обучение по плуване на 4 – 5-годишни деца до завършване на началния курс на обучение. Възпитаник на тази школа е известният плувец Георги Михалев.

Появата, развитието и укрепването на Учителския институт позволяват да се направят следните обобщения.

Решението за създаване на институт за прогимназиални учители в морския град е своеобразна оценка за професионализма на бургаските учителски колегии, които почти изцяло попълват неговия академичен състав.

Сред преподавателите се срещат имена на учители с доказан опит, както и на видни обществени дейци, педагози с изяви в областта на науката и изкуствата.

Учителският институт е първата стъпка към превръщането на Бургас в университетски град. С неговото създаване се полага началото на една традиция, която днес позволява да говорим за морския град като своеобразен център за подготовка на педагогически кадри в Югоизточна България.

БЕЛЕЖКИ

1. ИНСТИТУТ ЗА ПРОГИМНАЗИАЛНИ УЧИТЕЛИ – ГР. БУРГАС. Летописна книга, започната на 4 октомври 1943 година (съхранява се във ФОН на Университет „Проф. д-р Ас. Златаров“ – Бургас).
2. ДА – Бургас, ф. 324 к, оп.1, а. е.1. Институт за прогимназиални учители – Бургас.
3. ДА – Бургас, ф. 1 к, оп.1, а. е.14, л. 212 – 214. Учителски институт за прогимназиални учители – Бургас.
4. ИНСТИТУТ ЗА ПРОГИМНАЗИАЛНИ УЧИТЕЛИ – ГР. БУРГАС. Летописна книга, започната на 4 октомври 1943 година (съхранява се във ФОН на Университет „Проф. д-р Ас. Златаров“ – Бургас).
5. Пак там.
6. Пак там.
7. Личен архив на Цветан Асенов, предоставен на автора.
8. ПЪТЯТ КЪМ СВЕТЛИНАТА: документален очерк за Петър Георгиев Пампоров – учител, есперантист, последовател на Петър Дънов. Ръкописи и документи от личния му архив, спомени за него. 2004. Смолян: Принта Ком. ISBN – 954-9948-46-3
9. Семеен архив на сем. Липчински, предоставен на автора.
10. Семеен архив на сем. Липчински, предоставен на автора.
11. ДА – Бургас, ф.867к, оп. 1, а.е. 20, 21, 27, 40 – личен фонд Владимир Ососков.

12. УНИВЕРСИТЕТ „ПРОФ. Д-Р АСЕН ЗЛАТАРОВ“ – БУРГАС: половинвековна научна традиция. 2013. Юбилеен сборник. Бургас: Либра Скорп. ISBN: 978-954-471-211-2.

ЛИТЕРАТУРА

- КОЛАРОВ, СЛ., 1997. Свещеноиконом Димитър Попниколов. *Море*, № 1 – 2. ISSN 0205-3296.
РАЙКОВ, Г., 1997. С романтично сърце и вдъхновение на поет. *Море*, № 3 – 4. ISSN 0205-3296.

REFERENCES

- KOLAROV, SL. 1997. Sveshtenoikonon Dimitar Popnikolov. *More*, no. 1 – 2 [In Bulgarian]. ISSN 0205-3296.
RAYKOV, G. 1997. S romantichno sartse i vdahnovenie na poet. *More*, no. 3 – 4 [In Bulgarian]. ISSN 0205-3296.

THE TEACHER TRAINING INSTITUTE IN BURGAS: A TIME-HONOURED PRODUCTIVE TRADITION

Abstract. The opening of the Teacher Training Institute in Burgas in 1943 as the first post secondary educational institution was logical and decisive for the prospects and future trends in education on a regional scale. During its 57 years of existence, Hristo Botev Teacher Training Institute became a centre for training, qualification and retraining of teachers, a cultural and educational hub. Its history was traced using archival sources, published memories and personal documents that have been put in scientific circulation for the first time. For the purpose of analysis, the historical and pedagogical approach, cultural and historical retrospection, and historical comparative analysis have been applied. The collected facts and their scientific interpretation lead to the conclusion that, chronologically, the Teacher Training Institute was the first step towards making Burgas a university city. Its establishment marked the beginning of a tradition that today allows us to talk about Burgas as the training centre for pedagogical staff in Southeastern Bulgaria.

Keywords: Burgas; teachers training institute; pedagogical traditions

✉ **Prof. Margarita Terzieva, DSc.**

Scopus ID: 57205326314

WoS Researcher ID: AAC-6117-2019

ORCID iD: 0000-0003-2726-4164

Prof. d-r Asen Zlatarov University

Burgas, Bulgaria

E-mail: mterzieva@gmail.com